

УДК 94(437.3/6)«1945/1948»:338.24-028.82

DOI: 10.31651/2076-5908-2025-1-127-133

Іван ВОВКАНИЧ

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій Ужгородського національного університету, м. Ужгород, Україна
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7170-197X>
e-mail: Vovkanych.Ivan@uzhnu.edu.ua

Ігор ШНИЦЕР

кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри модерної історії України та зарубіжних країн Ужгородського національного університету, м. Ужгород, Україна,
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4681-0263>
e-mail: Ihor.Shnitser@uzhnu.edu.ua

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СЛОВАЦЬКОЇ ЕКОНОМІКИ В ТРЕТІЙ ЧЕХОСЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ (1945–1948 рр.)

Анотація. Мета – проаналізувати основні партійно-політичні програми розвитку словацької економіки у третій Чехословацькій республіці та висвітлити початок її структурної перебудови в 1945–1948 рр. **Наукова новизна.** Структурна перебудова словацької економіки, яка розпочалася в 1945–1948 рр. на цілі десятиліття визначила пріоритети, принципи та зміст економічної політики Чехословаччини щодо словацьких земель. У статті зроблено спробу комплексного розкриття та аналізу проблем розвитку словацької економіки в третій Чехословацькій республіці, в тому числі початок індустріалізації та перебіг аграрної реформи із залученням наукових напрацювань зарубіжної (словацької та чеської) історіографії з даної проблематики. **Висновки.** Питання повоєнної відбудови словацької економіки знайшли своє відображення у програмі уряду Народного фронту чехів і словаків та політичних програмах партій третьої Чехословацької республіки. З'ясовано, що дві провідні політичні партії Словаччини, комуністи та демократи, мали схожі концептуальні підходи до стратегії повоєнної відбудови словацької економіки. Вони виступали за зміну власності шляхом ліквідації панування великого капіталу у промисловості та сільському господарстві. Реалізація їх партійно-політичних програм привела до початку структурної перебудови словацької економіки в 1945–1948 рр. Її складовими стали індустріалізація та аграрна реформа. Проте досягти усіх поставлених економічних завдань в роки третьої Чехословацької республіки не вдалося через поступове загострення політичної боротьби в державі, яке привело до лютевського державного перевороту 1948 р.

Ключові слова: третя Чехословацька республіка, уряд Народного фронту чехів та словаків, комуністи, демократи, словацька економіка, індустріалізація, аграрна реформа.

Ivan VOVKANYCH

Doctor of History, Professor, Head of the Department of International Studies and Public Communications Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7170-197X>
e-mail: Vovkanych.Ivan@uzhnu.edu.ua

Ihor SHNITSER

PhD (History), Associate Professor, Head of the Department of Modern History of Ukraine and Foreign Countries Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine,
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4681-0263>
e-mail: Ihor.Shnitser@uzhnu.edu.ua

THE PROBLEMS OF THE SLOVAK ECONOMIC DEVELOPMENT IN THE THIRD CZECHOSLOVAK REPUBLIC (1945–1948)

Abstract. The purpose is to analyse the main party-political programs for the development of the Slovak economy in the Third Czechoslovak Republic and to highlight the beginning of its restructuring in 1945–1948. **Scientific novelty.** The structural reorganization of the Slovak economy, which began in 1945–1948, determined the priorities, principles, and content of Czechoslovakia's economic policy towards Slovak lands for decades. The article attempts to comprehensively reveal and analyse the problems of the Slovak economic development in the Third Czechoslovak Republic, including the beginning of industrialization and the course of the agrarian reform, with the involvement of scientific findings by foreign (Slovak and Czech) historiography on these issues. **Conclusions.** The issues of the post-war reconstruction of the Slovak economy were reflected in the program of the government of the National Front of Czechs and Slovaks and the political programs of the parties of the Third Czechoslovak Republic. It was found that the two leading political parties of Slovakia, the Communists, and the Democrats, had similar conceptual approaches to the strategy of post-war reconstruction of the

Slovak economy. They advocated a change of ownership by eliminating the dominance of big capital in industry and agriculture. Implementing their party-political programs led to the beginning of the structural reorganization of the Slovak economy in 1945–1948. It comprised industrialization and agrarian reform. However, it was impossible to achieve all the economic tasks set during the years of the Third Czechoslovak Republic due to the gradual aggravation of the political struggle.

Keywords: *Third Czechoslovak Republic, government of the National Front of Czechs and Slovaks, Communists, Democrats, Slovak economy, industrialization, agrarian reform.*

Постановка проблеми. Друга світова війна стала справжнім випробуванням для економіки Словацької держави 1939–1945 рр. Спочатку заходи влади в економічній сфері принесли позитивний результат, які офіційна людацька пропаганда презентувала як «економічне диво». Проте тимчасовий ріст словацької економічної кон'юнктури у воєнних умовах не мав нічого спільного з тривалим розвитком національної економіки. Абсолютна залежність Словаччини у зовнішньоекономічних зв'язках від гітлерівської Німеччини, початок розпаду блоку фашистських держав та союзницькі бомбардування промислових об'єктів краю поклали край позитивним економічним результатам. Станом на 1945 р. промислове виробництво в Словаччині складало лише 58,8% від довоєнного рівня, необробленими залишалось близько 100 тис. га орних земель, пошкоджено було приблизно 36% від загальної довжини залізниць, з 665 локомотивів справними залишилися лише 22, повністю зруйнованими були 21 тис. житлових будинків, ще 72 тис. – частково [17, с. 199]. Загальні матеріальні збитки Словаччини за підсумками Другої світової війни склали 114 млрд 641,4 млн крон [15, с. 193]. Відтак першочерговим завданням нової чехословацької влади стала повоєнна відбудова Словаччини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній історіографії структурна перебудова словацької економіки в третій Чехословацькій республіці ще не стала предметом спеціального дослідження. Її окремі аспекти досліджували І. Вовканич [15], О. Свеженцева [18] та Є. Пугач [17]. Водночас вагомими є здобутки зарубіжних (словацьких та чеських) істориків у вивченні згадуваної теми. Партійно-політичні програми розвитку словацької економіки у третій Чехословацькій республіці вивчали М. Сирни [14] та М. Сабол [12]. Особливості повоєнної аграрної реформи в Словаччині висвітлено у працях Я. Рихліка [11], М. Фіамової [3–4] та В. Главової [5]. Початок словацької індустріалізації досліджено у працях М. Барновського [1], М. Лондака [9–10] та ін. Зарубіжні історики сходяться в думках про те, що саме в 1945–1948 рр. розпочалася масштабна структурна перебудова словацької економіки, яка на довгі десятиліття визначили головні тенденції її розвитку в складі Чехословаччини.

Мета статті – проаналізувати основні партійно-політичні програми розвитку словацької економіки у третій Чехословацькій республіці та висвітлити початок її структурної перебудови в 1945–1948 рр., в тому числі шляхом проведення індустріалізації та аграрної реформи.

Виклад основного матеріалу. Підсумки Другої світової війни вплинули на зростання авторитету комуністів у відродженій Чехословацькій республіці. Їх лідер К. Готвальд під час конференції партійного активу Комуністичної партії Словаччини (КПС) у квітні 1945 р. заявляв: «Ми ще не у мети, але ми на вірному шляху... і тільки втручання чорта може завадити нашій партії використати сприятливі умови, щоб досягти найближчим часом тих кінцевих цілей, за які ми боролися усе життя» [2, с. 595]. Кінцевою метою комуністів було утвердження в Чехословаччині соціалізму радянського взірця. Проте питання наскільки швидко їм вдасться досягти поставленої мети залишалось відкритим. Офіційна позиція СРСР у цьому питанні полягала в наступному – чехи і словаки повинні самостійно стати на шлях радянзації, а тому завданням місцевих комуністів було підготувати їх до цього політично та ідеологічно.

Політика уряду Народного фронту чехів і словаків у перші повоєнні місяці загалом відповідала стратегії та тактиці чехословацьких комуністів. Доказом цьому можна вважати її Кошицьку програму від 5 квітня 1945 р. У статті I Програми відзначалося, що «новий уряд вважає своїм обов'язком пліч-о-пліч з Радянським Союзом... зробити перші кроки на шляху будівництва нового щасливого життя у звільненій Чехословаччині» [8]. Стаття III Програми визначала, що «співпраця з Радянським Союзом здійснюватиметься за всіма напрямками: військовим, політичним, економічним, культурним» [8]. Отже, документ декларував всебічну співпрацю Чехословаччини з СРСР, в тому числі й в економічній сфері, що дозволяло комуністам розраховувати на відносно легкий перехід до політики радянзації.

Важливим у контексті нашого дослідження є те, що Програма чехословацького уряду Народного фронту чехів і словаків визначила головні напрями повоєнних економічних трансформацій в третій Чехословацькій республіці. Стаття XI Програми передбачала проведення

нової земельної реформи, яка мала за мету «раз і назавжди відібрати чеську і словацьку землю з рук німецько-угорської шляхти, а також у зрадників народу і передати її в руки чеського і словацького селянства та сільськогосподарських робітників» [8]. Уряд Народного фронту чехів і словаків підтримував конфіскацію землі ворогів та зрадників, яку на завершальному етапі війни проводив Словацький національний комітет (СНК), з подальшим її розподілом серед безземельного та малоземельного селянства. Подібну практику влада, згідно з Програмою, планувала поширити на територію всієї Чехословацької республіки.

У промисловості згідно зі статтею XII Програми Народного фронту чехів і словаків наголос робився на відбудові та введенні в дію всіх підприємств, приватних та комунальних, відновленні роботи пошти, телеграфу, телефонного і радіозв'язку, транспорту тощо. Стаття XIV передбачала заходи з подолання безробіття та визначала соціальні гарантії для працівників. Зокрема, влада обіцяла піклуватися про трудящих у випадку «безробіття, хвороби, трудового каліцтва, інвалідності» [8].

Таким чином, Кошицька програма від 5 квітня 1945 р. передбачала помірковані соціально-економічні перетворення в державі, в тому числі й в Словаччині. Мова йшла про конфіскацію землі та іншої власності німецьких і угорських землевласників та колаборантів з метою їх подальшої передачі безземельним і малоземельним селянам, запровадження національного (державного) управління на заводах, шахтах, банках, які належали німецьким і угорським власникам і колаборантам. Проте деталей майбутніх соціально-економічних перетворень в третій республіці Програма уряду Народного фронту чехів і словаків не містила.

Словацький історик М. Сабол вважає, що це було наслідком відсутності серед нової політичної еліти Чехословаччини фахівців, здатних швидко проаналізувати економічну ситуацію в державі та розробити узгоджений план реформ [12, s. 677]. Наприклад, КПС спромоглася презентувати власну економічну програму тільки у жовтні 1945 р. В її основі лежали заходи, спрямовані на індустріалізацію краю, а саме – прискорений соціально-економічний перехід від традиційної аграрної економіки до господарювання з переважанням промислового виробництва. З багатьох варіантів індустріалізації комуністи обрали підтримку та розвиток деревообробної промисловості, оскільки ліс був чи не найбільшим сировинним багатством Словаччини. До деревообробної промисловості мали бути долучені суміжні галузі, такі як виробництво меблів, целюлозно-паперова промисловість, виробництво хімічних волокон, текстильна промисловість тощо [12, s. 678].

У сфері сільського господарства комуністи планували розвивати модель, яка передбачала гармонійне поєднання тваринництва і рослинництва з виробництвом харчових продуктів. Це мало відбуватися шляхом технічної модернізації сільського господарства. Велику увагу в повоєнній економічній стратегії комуністів було приділено ліквідації диспропорцій у рівнях розвитку чеських і словацьких земель.

Впливова на словацьких землях Демократична партія (ДП) мала власне бачення на процес повоєнної відбудови краю [13]. Її керівництво запропонувало альтернативу комуністичній концепції індустріалізації. На думку демократів, Словаччині варто було в першу чергу розвивати ті галузі промисловості, які б опиралися на висококваліфіковану робочу силу та мали низьку залежність від сировини і матеріалів. За підсумком з'їзду економістів Демократичної партії в лютому 1947 р. було сформовано концепцію під назвою «економічний федералізм». Вона містила вимогу децентралізації управління економічними процесами в Чехословаччині та розширення прав Словаччини у сфері економіки [9, s. 28–29]. Крім того, програма демократів закликала «припинити період революційного втручання до економіки» [5, s. 133].

Варто відзначити, що демократи в 1945 р. співпрацювали з комуністами у вирішенні словацького питання шляхом реалізації ідеї федеративного устрою у відродженій Чехословацькій республіці [19, с. 435]. На той час їх концептуальні підходи до стратегії розвитку повоєнної словацької економіки теж принципово не відрізнялися. Обидві партії виступали за зміну форм власності, оскільки були прихильниками ліквідації панування великого капіталу у промисловості, сільському господарстві та банківсько-фінансовому секторі. КПС та ДП виступали за розширення державного сектора та посилення державного регулювання економічними процесами в Чехословаччині. Головним економічним завданням керівництво двох партій вважало зміну аграрного характеру словацької економіки на індустріальний та ліквідацію диспропорцій в рівнях розвитку чеських і словацьких земель. Відмінність у поглядах на розвиток словацької економіки полягала у тому, що ДП відстоювала інтереси дрібних і середніх власників, у той час, як КПС виступала за тотальне усуспільнення власності та посилене втручання держави в економічні процеси. Крім того, керівництво Демократичної партії спробувало сформулювати раціональну

програму індустріалізації Словаччини. Проте вона, навіть всередині самої партії, залишилася на рівні ідей та закликів, а не економічно обґрунтованих пропозицій чи конкретного плану дій. Через цю причину комуністам зрештою вдалося перехопити ініціативу в демократів у питаннях повоєнної відбудови Словаччини.

Основою повоєнної відбудови Словаччини в третій Чехословацькій республіці стала індустріалізація. До уваги не були взяті застереги чеських політиків, які попереджали про недоречність прискореної «штучної» індустріалізації, яка приведе до пролетаризації населення краю. Словацькі політики доводили, що край має умови для розвитку багатогалузевої промисловості – деревообробної, хімічної, текстильної, металургійної тощо. Також ними передбачалася можливість спорудження в Словаччині підприємств, не пов'язаних зі словацькою сировиною, а орієнтованих на імпорт, передусім з СРСР.

Відзначимо, що формування державного сектора в промисловості розпочалося ще під час Словацького національного повстання 1944 року, коли на територіях, контрольованих повстанцями, було конфісковано власність і майно від ворожих елементів та запроваджено режим тимчасового управління державними представниками підприємств, які були відібрані у німців, угорців чи колаборантів [15, с. 190].

Влітку 1945 р. комуністи спільно з Револьюційним профспілковим рухом розпочали мітинги на підприємствах краю з вимогою націоналізації ключових галузей промисловості та усієї фінансової системи. Їх вимоги були підтримані урядом Народного фронту чехів і словаків та президентом Чехословаччини Е. Бенешем. Останній, як відомо, називав одержавлення економіки «соціалізацією» [18, с. 168]. Чотири декрети про націоналізацію ключових галузей промисловості й фінансової системи та п'ятий декрет про заводські комітети були підписані президентом Е. Бенешем 24 жовтня 1945 р. Реалізація декретів Е. Бенеша дозволила до кінця 1946 р. передати до рук держави 99% підприємств енергетики, 77% – металообробки, залізниці та радіомережу [18, с. 168].

Індустріалізація в Словаччині до лютого 1948 р. базувалася передусім на розвитку деревообробної промисловості, оскільки ліс був головним сировинним багатством краю [10, с. 129]. Паралельно з 1945 р. розпочалося переміщення надлишкових виробничих потужностей, підприємства німців-вигнанців та колаборантів, з прикордонних чеських земель. До початку 1948 р. у Словаччину було передислоковано 260 промислових об'єктів [15, с. 198]. Переважно це були невеликі підприємства із середньою чисельністю зайнятих в 60–70 осіб. Проте у сукупності вони дозволили створити нові робочі місця майже для 20 тис. словацьких робітників [6, с. 455].

Процес індустріалізації в Словаччині в 1945–1948 рр. зіткнувся з низкою проблем. По-перше, зберігалася низька концентрація виробництва, адже понад 2/3 промислових об'єктів краю складали малі підприємства, головним чином ремісничого типу. Великі підприємства існували переважно в оборонній та нафтопереробній промисловості. Наприклад, на заводах по виробництву зброї в Дубніці-над-Вагом працювало 15 тис. робітників. Це було майже стільки, скільки працювало на 750 підприємствах з чисельністю працюючих від 11 до 50 робітників. Другою проблемою була велика диференціація в розміщенні промислового виробництва в Словаччині. Наприклад, якщо в Кошицькому краї кількість зайнятих в промисловості на 1 000 жителів складала 33,5 осіб, то в сусідній Пряшівщині – тільки 5 осіб [16, с. 63–65].

Схвалений чехословацьким парламентом в 1946 р. Дворічний план розвитку економіки на 1947–1948 рр. передбачав перехід до форсованої індустріалізації в Словаччині [12, с. 693]. Найбільші інвестиції держави були спрямовані в енергетику, машинобудування, хімічну та продовольчо-переробну галузі промисловості. Це дозволило досягти зростання промислового виробництва в краї порівняно з 1937 р. майже у 2 рази, а чисельності зайнятих у промисловості зросла на 77%. Проте цей показник все ще залишався у 2 рази нижчим, ніж у чеських землях [15, с. 199]. Крім того, кількість зайнятих в аграрному секторі Словаччини й надалі переважала над промисловими робітниками. Тому не дивно, що у повоєнні роки продовжилася традиція залучення словацької робочої сили на чеські заводи. Зокрема організовані набори робітників зі Словаччини в Чехію на рівні приблизно до 10 тис. осіб в рік продовжувалися навіть у 1950-х рр. [15, с. 201].

Після закінчення Другої світової війни Словаччина залишалася напіваграрною країною. Землеробське населення становило майже половину (48,1%) населення краю [1, с. 56]. Тож аграрний сектор залишався важливим напрямом повоєнної відбудови Словаччини. Як відзначає історикиня М. Фіамова, станом на 1945 р. аграрне питання в Словаччині не було вирішене. Аграрна реформа авторитарного режиму Й. Тісо «не виправдала очікувань, які словацька громадськість і політики на неї покладали» [3, с. 116] й з 1 млн 618 тис. га, які були визначені для реалізації реформи, фактично було перерозподілено тільки 45,739 тис. га [15, с. 193]. У підсумку це не

дозволило істотно змінити структуру сільського господарства на словацьких землях. Станом на 1945 р. 310 тис. селян, або 58% від їх загальної кількості, володіли ділянками в розмірі до 5 га, що складало тільки 15% всіх сільських угідь. Іншими словами, середній розмір наділів дрібного селянства в Словаччині складав 2,3 га. При цьому, 4 800 великих землевласників, що складали 1% населення села, володіли 42% землі. Середній розмір їх одного господарства – 410 га [15, с. 195].

Більшість великих сільськогосподарських маєтків в Словаччині перебували у руках угорських власників. Відтак аграрну реформу було розпочато з конфіскації земель угорців, німців чи колаборантів з подальшим її розподілом між словацькими селянами [3, с. 16]. 27 лютого 1945 р. Президія СНР законодавчим рішенням № 4 постановила конфіскувати землю німців, угорців, зрадників та ворогів словацького народу з подальшим її розподілом між безземельними і малоземельними селянами [11, с. 395]. Першочергове право на отримання конфіскованої землі мали активні учасники антифашистського руху в роки війни. Безземельним і дрібним селянам планувалося надавати до 8 га орної землі чи до 12 га загалом, а для багатодітних – відповідно 10 чи 13 га [15, с. 195].

Після завершення війни конфіскація землі в Словаччині регулювалася низкою нормативних документів, зокрема Постановою СНР № 64 від травня 1946 р. Вона поширювала конфіскацію на всі німецькі та угорські землі, за винятком власності осіб, які брали активну участь у Русі опору. При цьому їхня земельна власність не мала права перевищувати площу 50 га [15, с. 195].

Розподіл конфіскованих земель між безземельними і дрібними селянами в Словаччині проходив швидше, ніж у Чехії та Моравії. Не в останню чергу це було зумовлено тим, що проведення земельної реформи підтримала впливова в Словаччині Демократична партія. Її представник Я. Урсні очолював відомство з сільського господарства та земельної реформи. Водночас ДП була змушена протистояти закликам словацьких комуністів до «загальної» аграрної реформи. Її неможливість в Словаччині пояснювалася низкою причин. По-перше, у Словаччині через відсталу структуру місцевої економіки з переважанням сільського господарства і особливі фізико-географічні природні умови об'єктивно існувала нестача сільськогосподарських угідь. При цьому навіть станом на 1948 р. частка зайнятих у сільському господарстві складала 60,6% загальної чисельності осіб, що працювали в народному господарстві краю [15, с. 197]. По-друге, словацьке населення проживало в регіонах з найменшим запасом земель. По-третє, впродовж 1945–1946 рр. до Чехословаччини переселилося майже 100 тис. осіб з Угорщини, України, Румунії та Югославії. Серед них було чимало словаків, які здебільшого осідали у сільській місцевості, що вело до наростання проблеми аграрного перенаселення краю. Конфісковані в угорців у південній Словаччині землі, спочатку були обіцяні словацьким репатріантам з Угорщини, а також Румунії, Югославії та Болгарії. Однак через їх нестачу ці особи були направлені на чеські землі, куди зрештою прибували й інші незадоволені результати реформи словаки.

У липні 1947 р. в Чехословаччині розпочався другий етап аграрної реформи, в рамках якої було націоналізовано 270 тис. га сільськогосподарських угідь та 599 тис. га лісів. Власникам пообіцяли компенсувати втрачене майно коштом держави з розрахунку середньої ціни землі за останні десять років, зменшеної на 20% [4, с. 114]. Окрім лісів, держава також націоналізувала більшу частину сільськогосподарських угідь та виділила частину землі муніципалітетам. У Словаччині було конфіковано близько 100 тис. га церковної землі, більшість з якої належала католицькій церкві [3, с. 23]. Євангелістська та реформатська церкви втратили майже 1000 га [3, с. 23]. Розподіл землі проводився за символічною ціною та без чітко визначених критеріїв відповідно до місцевих умов. Проте до 1948 р. в Словаччині було перерозподілено тільки 72 тис. га [11, с. 411]. Як наслідок в словацькому селі й надалі переважав дрібний господар та відчувався земельний голод, а частка зайнятих в сільському господарстві Словаччини на 1948 р. складала 60,6% загальної чисельності осіб, що працювали в народному господарстві, у той час, як в Чехії – 33,1% [15, с. 197]. Це свідчило про те, що Словаччина все ще залишалася переважно аграрним краєм. На думку чеського історика Я. Рихліка, аграрна реформа в Чехословаччині другої половини 1940-х рр. не виконала поставлених перед нею завдань, оскільки так і не зуміла розв'язати проблему безземелля та малоземелля селян [11, с. 412].

Водночас представники КПЧ ще з 1947 р. розмірковували над поглибленням аграрної реформи. Керівництвом партії було сформовано аграрну програму, головною вимогою якої було проведення нового етапу реформи шляхом скорочення максимального розміру приватної земельної власності до 50 га [11, с. 404]. Дана програма отримала назву Градецької, від міста, де вона була вперше оприлюднена. У формі закону вона була затверджена 21 березня 1948 р., тобто незабаром

після лютневого державного перевороту. Відтак реалізація нового етапу аграрних перетворень відбувалася вже в нових політичних реаліях – становленні комуністичного тоталітарного режиму.

Висновки. Після завершення Другої світової війни Словаччина повернулася до складу Чехословацької республіки та зіткнулася з проблемою повоєнної відбудови. Вибір правильної стратегії повоєнного відновлення міг стати базисом для її подальшого успішного розвитку. Дві провідні політичні партії Словаччини, комуністи та демократи, мали схожі концептуальні підходи до стратегії повоєнної відбудови місцевої економіки. Вони виступали за зміну власності шляхом ліквідації панування великого капіталу у промисловості та сільському господарстві. Це привело до структурної перебудови словацької економіки в 1945–1948 рр. Її складовими стали індустріалізація та аграрна реформа. Індустріалізація мала за мету змінити аграрний характер місцевої економіки на індустріальний та паралельно домогтися ліквідації диспропорцій в рівнях соціально-економічного розвитку чеських і словацьких земель. Аграрна реформа мала розв’язати проблему безземелля та малоземелля словацьких селян. Проте досягти усіх поставлених завдань в роки третьої Чехословацької республіки не вдалося. На заваді стали не тільки окремі економічні прорахунки, але й загострення політичної боротьби в державі, що привело до лютневого перевороту та встановлення комуністичного тоталітарного режиму в 1948 р. Проте саме в 1945–1948 рр. була розпочата структурна перебудова словацької економіки, яка на довгі десятиліття визначила пріоритети, принципи та зміст економічної політики комуністичного режиму щодо словацьких земель. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у детальному вивченні завершального етапу структурної перебудови словацької економіки, який припав на період побудови соціалізму в Чехословаччині.

Список літератури

1. Barnovský M. Industrializácia Slovenska a životné prostredie v období komunistického režimu. *Acta Oeconomica Pragensia*. 2007. Roč. 15, č. 7. S. 55–71.
2. Cesta ke Květnu. Vznik lidové demokracie v Československu do února 1948. 2 svazek. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1965. S. 457–795.
3. Fiamová M. Cesta k socializácii československého poľnohospodárstva. *Pamäť národa*. 2009. 02. S. 16–31.
4. Fiamová M. Zmeny v pozemkovom vlastníctve na Slovensku v rokoch 1939 – 1945. *Historický časopis*. 2017. Roč. 65, č. 1. S. 99–117.
5. Hlavová V. Rok 1948 – rok zlomu v agrárnej politike štátu. *Kapitolami najnovších slovenských dejín*. Bratislava, 2006. S. 131–143.
6. Hospodářské dějiny Československa v 19. a 20. století. Praha: Svoboda, 1974. 530 s.
7. Janišová M., Kaplan K. *Katolícká cirkev a pozemková reforma 1945–1948: dokumentace*. Brno: Doplněk, 1995. 499 s.
8. Košícký vládní program, 5. dubna 1945. URL: <https://www.nacr.cz/wp-content/uploads/2021/04/labyrint-1945-Kosicky-vladni-program.pdf>.
9. Londak M. K formovaniu koncepcie industrializácie Slovenska v druhej polovici 40. rokov. *Slovenská otázka v dejinách Česko-Slovenska (1945–1992)*. Bratislava, 1994. S. 26–32.
10. Londak M. Zmena ekonomického systému v Československu a na Slovensku po februári 1948. *Kapitolami najnovších slovenských dejín*. Bratislava, 2006. S. 115–130.
11. Rychlík J. Pozemková reforma na Slovensku v rokoch 1945 – 1950. *Historický časopis*. 1993. Roč. 41, č. 4. S. 394–413.
12. Sabol M. Konštituovanie povojnovej ekonomickej sústavy a príprava dvojročného hospodárskeho plánu. *Roky prelomu. Slovensko v rokoch 1945–1948*. Trnava, 2015. S. 676–696.
13. Šutaj Š. Slovenské občianske politické strany v dokumentoch (1944–1948). Košice, 2002. 564 s. URL : <https://svusav.sk/storage/uploads/publikacie/pdf/sops.pdf>.
14. Syrný M. Slovenskí demokrati ‘44–48. Kapitoly z dejín Demokratickej strany na Slovensku v rokoch 1944–1948. Banská Bystrica, 2010. 403 s.
15. Вовканич І. Чехословаччина в 1945 – 1948 роках: Нарис історії перехідного періоду. Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2000. 352 с.
16. Капішовський В. Східна Словаччина вчора і сьогодні. Братіслава-Пряшів: Словацьке педагогічне вид-во, Відділ української літератури в Пряшеві, 1982. 246 с.
17. Пугач Е. П. История Словакии: монография. Харьков: ХНУ, 2013. 344 с.
18. Свеженцева О. Особливості соціалізації чехословацької економіки наприкінці 40-х – на початку 50-х рр. XX ст. *Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Історія*. 2011. Вип. 26. С. 167–173.
19. Шніцер І. Словацьке питання в політиці Демократичної партії (1944–1948 рр.). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2018. Вип. 50. С. 434–439.

References

1. Barnovský, M. (2007). Industrialization of Slovakia and the environment during the communist regime. *Acta Oeconomica Pragensia*, 15/7, 55–71 [in Slovak].
2. The Road to May. The Emergence of People's Democracy in Czechoslovakia until February 1948. Vol. 2. (1965), 457–795. Prague [in Czech].
3. Fiamová, M. (2009). The path to the socialization of Czechoslovak agriculture. *Pamäť národa [Memory of the nation]*, 2, 16–31 [in Slovak].
4. Fiamová, M. (2017). Changes in land ownership in Slovakia in the years 1939–1945. *Historický časopis [Historical Journal]*, 65/1, 99–117 [in Slovak].
5. Hlavová, V. (2006). The year 1948 – a turning point in the state's agrarian policy. *Chapters of the latest Slovak history*, 131–143. Bratislava [in Slovak].
6. Economic History of Czechoslovakia in the 19th and 20th Centuries (1974). Prague [in Czech].
7. Janišová M., Kaplan K. (1995). *The Catholic Church and the Land Reform 1945–1948: Documentation*. Brno [in Czech].
8. Košice government program (1945). Retrieved from: <https://www.nacr.cz/wp-content/uploads/2021/04/labyrint-1945-Kosicky-vladni-program.pdf> [in Czech].
9. Londak, M. (1994). On the formation of the concept of industrialization of Slovakia in the second half of the 1940s. *The Slovak question in the history of Czechoslovakia (1945–1992)*, 26–32. Bratislava [in Slovak].
10. Londak, M. (2006). The change of the economic system in Czechoslovakia and Slovakia after February 1948. *Chapters of the latest Slovak history*, 115–130. Bratislava [in Slovak].
11. Rychlík, J. (1993). Land reform in Slovakia in the years 1945–1950. *Historický časopis [Historical Journal]*, 41/4, 394–413 [in Slovak].
12. Sabol, M. (2015). The establishment of the post-war economic system and the preparation of a two-year economic plan. *The years of the breakthrough. Slovakia in the years 1945–1948*, 676–696. Trnava [in Slovak].
13. Šutaj, Š. (2002). Slovak civic political parties in documents (1944–1948). Košice. Retrieved from: <https://svusav.sk/storage/uploads/publikacie/pdf/sops.pdf> [in Slovak].
14. Syrný, M. (2010). Slovak Democrats '44-48. Chapters from the history of the Democratic Party in Slovakia in the years 1944–1948. Banská Bystrica [in Slovak].
15. Vovkanych, I. (2000). Czechoslovakia in 1945–1948: A sketch of the history of the transitional period. Uzhhorod [in Ukrainian].
16. Kapišovský, V. (1982). Eastern Slovakia Yesterday and Today. Bratislava-Presov: Slovak Pedagogical Publishing House, Department of Ukrainian Literature in Presov [in Ukrainian].
17. Pugach, E. (2013). History of Slovakia. Kharkiv [in Russian].
18. Svezhentseva, O. (2011). Peculiarities of the socialization of the Czechoslovak economy in the late 40s – early 50s of the 20th century. *Naukovij visnik Uzhgorods'kogo universitetu. Seriya: Istoriya [Scientific bulletin of the Uzhgorod University. Series: History.]*, 26, 167–173 [in Ukrainian].
19. Schnitser, I. (2018). The Slovak Question in the Politics of the Democratic Party (1944 – 1948). *Naukovi praci istorichnogo fakul'tetu Zaporiz'kogo nacional'nogo universitetu [Scientific works of the Faculty of History of Zaporizhia National University]*, 50, 434–439 [in Ukrainian].

Надійшла до редакції / Received: 04.02.2025

Схвалено до друку / Accepted: 21.04.2025